

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 51
Sayfa/Page: 445-464
ISSN: 1302-6879

**Atatürk'ün Diplomatlarından Tevfik Kamil Koperler ve Madrid Elçiliği
Dönemindeki Çalışmaları (1934-1938)**
*Ataturk's Diplomats Tevfik Kamil Koperler and His Works During The Madrid
Embassy Period (1934-1938)*

• Beral ALACI*

*Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/Türkiye, Asst. Prof., İzmir Demokrasi University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History İzmir/ Turkey beral.alaci@idu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9339-0903

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
26/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
20/02/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2021

Atf: Alacı. B. (2020). Atatürk'ün Diplomatlarından Tevfik Kamil Koperler ve Madrid Elçiliği Dönemindeki Çalışmaları (1934-1938). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 445-464

Citation: Alacı. B. (2020). Ataturk's Diplomats Tevfik Kamil Koperler and His Works During The Madrid Embassy Period (1934-1938). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 51, 445-464

Öz

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren dış politika konusunda bölge ve dünya barışının inşasına yönelik bir tavır sergilemiştir. Bu doğrultuda gerek sınır komşularıyla gerekse diğer ülkelerle iş birliği ve barış ittifakları yapmayı öngören bir politika yoluyla dış ilişkilerini şekillendirmiştir. Türkiye-İspanya ilişkileri de dış siyasette izlenen bu anlayış çerçevesinde gelişme göstermiştir. İkili ilişkilerin yürütülmesinde şüphesiz ki elçilerin büyük rolü olmuştur. İspanya'daki ilk elçilik 1857 yılında Madrid'te açılmış ve 1922 yılına kadar altı elçi görev yapmıştır. 1922-1929 yılları arasında maslahatgüzarlar tarafından idare edilen Madrid Elçiliği'ne 1929'da Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Madrid Elçisi olan Yahya Kemal Beyatlı atanmıştır. Beyatlı'nın ardından 1934'te göreve gelen ve 1938 tarihine kadar Madrid Elçiliği görevini sürdüren Tevfik Kamil Koperler'dir. Tevfik Kamil Koperler 1889 tarihinde Selanik'te doğmuş, Paris'te Hukuk eğitimi almış bir devlet adamıdır. Hariciye Vekâleti bünyesinde pek çok önemli görev alan Koperler'in 1934-1938 yıllarını kapsayan dört yıllık Madrid elçiliği, İspanya'nın içinde bulunduğu siyasi şartlar açısından önemli bir döneme denk gelmektedir. İspanya'da iktidarın Cumhuriyetçilere geçtiği seçimler sırasında elçilik görevine başlayan Koperler, 1936'da İspanya'da başlayan İç Savaş sırasında da Madrid'de Türk elçisi olarak yer almıştır. Bu çalışma ile Tevfik Koperler'in hayatı ve Madrid Elçiliği sırasındaki faaliyetleri; iki ülke ilişkilerine katkıları arşiv belgeleri, gazeteler ve araştırma eserler ışığında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Tevfik Kamil Koperler, Madrid, diplomasi, elçilik.

Abstract

Republic of Turkey has supported the construction of the world peace on the foreign policy since it was established. In this regard, Republic of Turkey shaped its policy through peace alliances and cooperation with neighboring countries as well as others. Turkish – Spanish relations are improved through this approach in the foreign policy. It is certain that the role of the Ambassadors were very important to conduct the bilateral relations. First Turkish embassy opened in Madrid in 1857 and till 1922 six envoy served there. Between the years 1922-1929 charge d'affaires was in charge of the Madrid embassy, then Yahya Kemal Beyatlı the first Spanish Ambassador of the Republic of Turkey has been appointed to Madrid Embassy in 1929. After Beyatlı, Tevfik Kamil Koperler continued to serve as the Madrid Ambassador between the years 1934 to 1938. Tevfik Kamil Koperler was born in 1889 in Selanik, he is a person of government who studied law in Paris. Koperler took many important missions in within the Ministry of Foreign Affairs. Furthermore, the four year (1934-1938) he serves as an Ambassador in Spain is very crucial for the political conditions of Spain. Koperler took office in the elections when the Republicans had the power. Also, he continued to serve in Madrid as the Turk Ambassador when the 1936 Spain Civil War broke out. This Paper will take in hand Tevfik Koperler's life and the works he did when he was the Madrid ambassador in the lights of archive documents, researches and newspapers.

Keywords: The Era of Atatürk, Tevfik Kamil Koperler, Madrid, diplomacy, ambassador.

Giriş

Değişen dünya şartları karşısında doğan yenileşme ihtiyacı, Osmanlı Devleti'nin karşılıklı diplomasiye geçmesi noktasında da itici güçlerden bir olmuştur. 18.yüzyılın sonlarına kadar tek taraflı bir diplomasi¹ anlayışı içerisinde kalan Osmanlı, III. Selim döneminde, 1793 tarihinden itibaren Avrupa'da daimi elçiliklerin kurulmasıyla karşılıklı diplomasiye geçişin ilk evresini başlatmıştır². İlk evre 1821'de yaşanan isyanların ve Avrupa'ya gönderilen elçilik görevlilerine duyulan itimatsızlığın artması üzerine kesintiye uğramıştır³. 1832

¹ Osmanlı 1793'te daimi elçilikler açılıncaya kadar Batı ile olan ilişkilerini "tek taraflı diplomasi" olarak adlandırılan yöntemle devam ettiriyordu. İstanbul'da Avrupalı daimi elçiler bulunuyordu, buna karşın Osmanlı Devleti işleri bittiğinde hemen İstanbul'a dönen geçici elçiler vasıtası ile Avrupa ile diplomatik ilişkilerini yürütüyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yalçınkaya, 2003: 423-489; Işıksel, 2010: 315-338; Yalçınkaya, 2002/1:629-659; Yalçınkaya, 2002/2: 479-511)

²Daimi elçiliklerin kurulması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Kuran, 1988)

³ III. Selim döneminde Avrupa'ya gönderilecek elçilerde en azından bir Batı dilinin bilinmesi, Batı'yı tanıma bilincine sahip olunması gibi nitelikler aranmıştır. Ancak bu nitelikleri taşıyan kişi bulunamayınca, elçilerin maiyetine tercüman olarak

yılında II. Mahmud tarafından elçiliklerin yeniden tesisi süreci başlatılmıştır (Dönmez, 2006).

16.yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile İspanya arasında doğrudan bir ilişki olmamıştır. Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un kuşatılması sırasında Bizans Devleti'ne yardım göndererek, Osmanlı Devleti'nin siyasal anlamda ilgi alanına giren İspanyollarla direkt temas II. Beyazıd döneminde yaşanmıştır (Öksüz, 1998: 26). Ancak 1500'lerin başından 1700'lerin sonlarına kadar iki ülke arasında husumet rüzgârları esmiştir. Bir başka deyişle; iki devlet arasında savaşlarla şekillenen ilişkiler, 1782 tarihinde imzalanan ticaret antlaşmasına dek dostane bir raya oturtulamamıştır⁴. Bu anlaşmadan sonra 1874 yılında İstanbul'a gelen İspanya elçisine mukabil Osmanlı Devleti tarafından da Vak'anüvis Vasıf Efendi⁵ elçilikle İspanya'ya gönderilmiştir⁶ (Uzunçarşılı: 632). Vasıf Efendi'nin İspanya'ya gönderilmesi ile başlayan süreç; iki devlet arasında şekillenen ilişkilerin "elçilik" makamı bağlamında da ele alınabilmesine imkân yaratmıştır. Bu gelişmeye rağmen İspanya'da ilk daimi elçilik 1857 yılında açılmış, ilk elçi de Kerho Efendi olmuştur⁷. Bu tarihten sonra elçilik makamı kısa kesintiler haricinde devam etmiştir.

1914-1921 yılları arasında bir maslahatgüzar tarafından sürdürülen elçilik vazifesi, 1921 yılında Ragıp Raif Bey'e verilmiştir. 1922 yılının Ağustos ayında elçilik Maslahatgüzar Mekin Mukil Bey'e devredilmiş ve 1922'den 1929 yılına kadar da maslahatgüzarlar tarafından idare edilmiştir (Şimşir, 2001: 14). Türkiye Cumhuriyeti döneminde Madrid'e gönderilen ilk elçi Yahya Kemal Beyatlı'dır (Şimşir, 2007: 53; Özcan, 1996: 33). Sonrasında Madrid'e önce Ali Şevki Bey atanmış, aradaki geçiş döneminde görev yapan temsilcilerden sonra, 1934 yılında da Sofya'da elçilik yapan Tevfik

güvenilirlikleri şüpheli Rumlara verilmek zorunda kalmıştır. Bu da zaman ile güvensizlik probleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daimi elçiliklerin ilk evresinde yaşanan "*dil sorunu*" ile ilgili detaylı anlatım için bkz. (Lewis, 2007:87-88; Berkes, 1978: 95-96; Dönmez, 2008: 155)

⁴ Osmanlı-İspanya arasında ilk ticari ilişki 1779 tarihinde dönemin İspanya Kralı Don Carlos (III. Şarl) tarafından İstanbul'a gönderilen Civan dö Polini'nin ticari bir dostluk antlaşması imzalaması girişimi ile başlamıştır. Uzunçarşılı; Polini'nin bu girişimine karşın Osmanlı hükümetinin "*asırlardan beri devam eden aradaki husumete mebnî*" bu anlaşmaya yanaşmak istemediğini, bu sebeple süreci uzattığını, ancak sonuçta "*işini peşini bırakmayan*" Polini'nin anlaşmayı imzalatmaya muvaffak olduğunu anlatır (Uzunçarşılı: 632).

⁵Vasıf Efendi'nin İspanya ile ilgili bir sefaretnamesi bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Unat, 2008; Menchinger, 2010: 351-367)

⁶ Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Öksüz, 1998)

⁷ <http://madrid.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020)

Kamil Koperler ile becayiş yapılmıştır. Tefvik Kamil Koperler 1934 yılından itibaren dört yıl boyunca Madrid'de yürüttüğü elçilik görevi ile Atatürk'ün sağlığında İspanya'da görev yapan önemli diplomatlar arasında yer almıştır.

1. Tefvik Kamil Koperler Hayatı ve Çalışmaları

Tefvik Kamil Koperler, 1890 (1305/R.) yılında Selanik'te dünyaya gelmiştir⁸ (THV:I/II/III). Baba adı Mustafa Kamil, anne adı Fatma Pakize olan Tefvik Kamil, ilköğreniminin ardından 1908 senesinde Mülkiye Mektebi⁹, 1912'de de Paris Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir (TBMM, 4/2010: 1672). 1913 senesinde Hariciye Nezareti'ne girmiş, İstanbul Hükümeti'nin matbuat müdürü iken 1922'de Ankara Hariciye Vekâleti'ne davet edilmiştir. Hariciye Vekâleti Umuru Siyasiye Genel Müdürlüğü 1.Şubesi Kâtibi olarak göreve başlamış, sonrasında Danışma Kâtibi, Umuru Siyasiye 2.Kalem Mümeyyizi, Hariciye Tahriratı 2. Mümeyyizi, Umuru Siyasiye 1.Şube Müdür Yardımcılığı, Siyasi Müşaviri, İdari İşler Genel Müdürlüğü, Müsteşarlık gibi pek çok kademede çalışmıştır.

1923 yılında Lozan Barış Konferansı'nın ikinci kısmına giden Türk Heyeti'nin Katib-i Umumiliği'ni yapmıştır¹⁰. 12 Ekim 1925'te TBMM II. Dönem Milletvekillerinden Abdurrahman Şeref Bey'in ölümü ve Fethi Bey'in de Paris sefaretine tayini nedeni ile boşalan İstanbul milletvekilliğine ara seçim ile seçilmiştir (Olgun-Eraslan, 2015: 336). Koperler'in milletvekilliği sırasında üzerinde çalıştığı en önemli husus “Türk Vatandaşlığı Kanunu” olmuştur (TBMMZC, 11/1926: 4; TBMMZC, 16/1926: 87). Uzun görüşmeler sonucunda kabul edilen Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda, Türkiye'de doğan çocukların vatandaşlığına dair karşılaşılabilecek şartlar kanun yolu ile karara bağlanmıştır¹¹ (TBMMZC, 69/1927: 186).

Tefvik Kamil'in diğer önemli çalışmaları arasında Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk eğitim kadrosunda yer almak ve Anadolu Ajansı'nın kuruluş faaliyetinde görev almak bulunmaktadır. 15 Eylül 1925 tarihinde başlanan o dönemki adıyla Ankara Adliye Hukuk

⁸ Tefvik Kamil Koperler'in TBMM arşivinde görev yaptığı üç döneme ait tercüme-i hal varakası bulunmaktadır. Varakalar tarih sırası gözetilerek dipnotlandırılmıştır. 1923-1927 tarihli II. Meclis'e ait tercüme-i hal varakası: *Varaka I*; III. Meclis'e Ait tercüme-i hal varakası: *Varaka II*, Temsilciler Meclisi'ne ait tercüme-i hal varakası ise *Varaka III* olarak gösterilmiştir. Tercüme-i Hal varakaları ile ilgili bkz. (THV:I/II/III)

⁹ Mülkiye Mektebi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Balyemez, 2020; Babaoğlu, 2020)

¹⁰ Tefvik Kamil Koperler'e ait Tercüme-i Hal varakasında “*Lozan Sulh Konferansı Türk Heyeti Kâtibi Umumiliği'ni ifa ederken Lozan Hariciye Müsteşarı*” olduğu belirtilmektedir. Bkz. (THV:III)

¹¹ Konu ile ilgili detaylı anlatım için bkz. (Aybay, 1980: 74-77)

Mektebi'nin kuruluşuna önemli katkılar sağlamıştır. Bu okulda Roma Hukuku Profesörü olarak öğretim üyeliği de yapmış, milletvekili olana dek Hukuk-ı Düvel dersini vermiştir (Kantar, 1950: 2; Mumcu, 1977: 260; Erozan, 2014: 65). Dönemin önemli isimleri birlikte Anadolu Ajansı'nın kurucu üyeleri arasında yer almıştır¹². Bunların yanı sıra Tevfik Kamil Koperler uluslararası ilişkiler konusunda da önemli görevler üstlenmiştir. 1929'da Türk-Rum Ahali Mübadelesi Türk Heyeti Reisliği görevini alan Koperler, mübadele çalışmalarında faaliyetlerde bulunmuştur.

1931'da Sofya, 1934'te Madrid ve Lizbon, 1939'da da Belgrad elçiliklerini yapmıştır. Elçilikleri sonrasında siyasi hayatına Cumhuriyetçi Köylü Partisi bünyesinde devam eden Koperler, 1961 yılında Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi'nin üyesi olarak Temsilciler Heyeti'ne seçilmiştir. Evli ve iki çocuk babası olan Tevfik Kamil Koperler 1964 yılının 18 Aralık tarihinde hayata veda etmiştir.

Koperler'in 1934 ile 1938 yılları arasında yürüttüğü Madrid elçiliği süreci, İspanya'da yaşanan iç savaş ile birlikte diplomatik açıdan oldukça hareketli bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönem Türkiye ile İspanya arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmakla birlikte dönemin tüm zorlayıcı şartlarına rağmen iktisadi münasebetlerin de canlandığı dönem olmuştur. Bu bakımdan çalışmamızda Tevfik Kamil Koperler'in Madrid elçiliği sürecinde yaşanan İspanya İç Savaşı'nın ikili ilişkilere yansımaları ve iki ülke arasındaki iktisadi münasebetler kronolojik olarak ele alınacak ve değerlendirilecektir.

2. Tevfik Kamil Koperler'in Madrid Elçiliği (1934-1938)

2.1. Elçiliği Atanması

Atatürk döneminin en önemli unsurlarından biri de hiç şüphesiz kurulan diplomatik ilişkilerdi. Genç cumhuriyetin tanıtılması, barıştan yana olan tavrın uluslararası platformda anlatılması, diğer devletlerle siyasi, iktisadi ve kültürel alışverişlerin yapılması amacı ile bu dönemde Türkiye dünyanın önemli şehirlerinde kurulan yirmi altı elçilik ile temsil edildi. Bu sayı maslahatgüzarlıklar ve mümessillikler de sayılırsa

¹² "Ajansın kuruluşu sırasında 2000 hisse 44 hissedar arasında pay edilmiştir. Hisselerin yarısına sahip olan Tevfik Rüştü Bey kurucu listesinde yer almamıştır. Ajansın şirketleştiği günlerde Dışişleri Bakanlığına atanan Tevfik Rüştü Bey ajansta hiçbir görev de üstlenmemiştir. Tevfik Kamil (Koperler) ve (Yusuf) Hikmet (Bayur) kurucular arasında yer almakla birlikte ajansta fiili bir görev almamışlardır. İstanbul Milletvekili Tevfik Kamil (Koperler) daha önce Matbuat ve Neşriyat Müdürü Umumi ve Dışişleri Bakanlığı müsteşarlığı yapmıştır." (Bengi, 2012: 308) Anadolu Ajansı'nın 1925'te bir anonim şirket olarak kuruluşu sırasında Tevfik Kamil Koperler'in 25 hissesi bulunmaktadır. (Güz-Şahin, 2017: 34)

otuz bire yükseliyordu (Şimşir, 1996: 18-19). Bu elçiliklerde 1920-1938 yılları arasında toplamda otuz sekiz isim görev aldı (Harris, 2010). Dönemin elçilerinin genel profiline bakıldığında üçte bir kadarının Osmanlı Devleti Hariciyesinde daha önce görev yaptığı, bir kısmının TBMM'de milletvekili, bazılarının bakan olduğu, Harbiye, Tıbbiye ve Mülkiye gibi dönemin önemli eğitim kurumlarından mezun yüksek tahsilli ve deneyimli pek çok ismin elçilik görevlerine getirildiği görülür¹³. Atatürk döneminde elçilik yapan isimlerden bazıları Lozan Barış Konferansı'na katılan isimlerdir. Lozan'daki görüşmelerin genç diplomatlar için "*bir diplomasi okulu*" niteliğinde olduğu, bir anlamda konferansa katılmakla diplomasi hususunda staj yapmış oldukları belirtilmektedir. Tefik Kamil Koperler de Lozan'daki barış konferansına giden Türk heyetinde yer alan isimlerden biridir (Şimşir, 1996: 25). Hariciye Vekaleti'nin pek çok kademesinde çeşitli görevler alan Koperler, ilk kez 1929'da Sofya'ya elçi olarak gönderilmiştir. Elçi unvanıyla görev yapacağı ikinci durak Madrid olacaktır.

1800'lerin ikinci yarısından itibaren başlayan Türk-İspanyol elçilik temsili dönemin şartları nedeni ile bazı kesintilere uğrasa da devam etmiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında da önce maslahatgüzarlık boyutunda sonrasında da elçilik olarak sürmüştür. 1922-1929 yıllarında maslahatgüzarlar tarafından yürütülen elçilik faaliyeti 1929 yılında Yahya Kemal'in Madrid'e elçi olarak gönderilmesi ile değişmiştir. O dönemde "Varşova ikinci sınıf elçisi" olarak görev yapan Yahya Kemal Hariciye Vekaleti'nin Şubat 1929'daki 72 numaralı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile 6 Şubat 1929'da Madrid İkinci Sınıf Elçiliği'ne naklen tayin olmuştur (BCA: 030.18.01.02.01.14.39). Yahya Kemal 1932 yılına kadar Madrid'deki görevine devam etmiştir (Kutlu, 2004: 292; Şimşir, 2007: 51). Yahya Kemal'in ardından birinci sınıf elçi payesiyle Ali Şevki Bey Madrid elçiliğine tayin olmuştur. Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk Heyeti Murahhasası Reisi olan Ali Şevki Bey bu görevine de devam etmek kaydıyla Hariciye Vekaleti'nin 14 Şubat

¹³ 1920-1938 yılları arasında görev yapmış elçilerin isimleri şöyle sıralanabilir: Mehmet Enis Akaygen, Ali Haydar Aktay, Hamdi Arpağ, Hüseyin Ragıp Baydur, Yusuf Hikmet Bayur, Tefik Bıyıklıoğlu, Ali Fuat Cebesoy, Hüseyin Vasıf Çınar, Suat Davaz, Mehmet Münir Erteğin, Memduh Şevket Esendal, Cevat Ezine, Rıdvan Beyoğlu, Hüsrev Gerede, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Muhtar Mollaoğlu, Kemalettin Sami, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Ferit Tek, Tahir Lütfi Tokay, Ali Türkgeldi, Ruşen Eşref Ünaydın, Ahmet Cevat Üstün, Muhittin Akyüz, Mehmet Ali Şevki İlhan, Zekai Apaydın, Nebil Batı, Ali Şevki Berker, Yahya Kemal Beyatlı, Behiç Erkin, Tefik Kamil Koperler, Ragıp Raif Köseraif, Hasan Vasfi Menteş, Ali Fethi Okyar, İbrahim Tali Öngören, Cevat Hüsnü Taray, Mehmet Sabri Toprak, Hulusi Fuat Tugay ve Fahrettin Türkkan.(Şimşir, 1996: 20)

1933 tarihli tezkere ile göreve gelir. Birinci sınıf elçi payesi ile atanmasına rağmen Ali Şevki Bey'in atama kararnamesinde “1843 numarolu kanun mucibince ikinci derecedeki hakkı müktesebi mahfuz kalmak üzere” ifadesi yer almıştır (BCA: 030.11.01.02.33.9.17). Bu ifade de geçen Ali Şevki Bey'in ikinci sınıf elçilikten birinci sınıf elçiliğe getirilmesi ve görevine ek olarak Portekiz Hükümeti nezdinde de Türkiye'yi temsil etmesi 20 Temmuz 1933 tarihli bir kararname ile olmuştur (BCA: 030.18.01.02.38.53.7).

1934 yılına gelindiğinde Hariciye Vekilliği'nin 24 Mart 1934 tarihli 56836/212 sayılı tezkeresi ile yapılan teklif İcra Vekiller Heyeti tarafından 2 Nisan 1934 tarihinde kabul edilmiştir. Teklife konu olan husus “Madrid Elçisi ve Muhtelit Mübadele Komisyonu¹⁴ Türk Heyeti Murahhasası Reisi Şevki Bey'in Sofya ve Sofya Elçisi Tevfik Kamil Bey'in Madrid elçiliklerine” becayişidir (BCA: 030.18.01.02.43.17.12). İki elçi arasındaki bu yer değiştirme gerçekleşene kadar geçen zamanda Madrid'de “Geçici İşgüder” unvanı ile Kemal Sayıt yer alır (Şimşir, 2006: 32). Ayrıca, Sofya Elçiliğinde Büyük Elçilik Müsteşarı olarak görev yapan Saip Bey derecesiyle birlikte Madrid Elçiliği'ne naklolmuştur (BCA:030.11.01.85.09.04). Tevfik Kamil Bey'e Madrid elçiliğinin yanı sıra Yahya Kemal Bey'in elçiliği zamanında da olduğu gibi Portekiz Hükümeti nezdinde de temsilcilik görevi verilmiştir (BCA: 03.18.01.02.44.21.20).

Tevfik Kamil Bey göreve başlar ve Temmuz 1934'te yeni Türk elçisi olarak güven mektubunu İspanya Cumhurbaşkanı'na sunar (ABC Sevilla,16 Temmuz 1934). Tevfik Kamil Bey'in Madrid'de görevinin döneminde hariciye bünyesinde elçiliklerde görev yapan vekalet memurini arasında gerçekleştirilen nakil ve tayinlere ait bir kararname yayınlanmıştır. 31 Temmuz 1934 tarihli kararname uyarınca Madrid Elçiliği üçüncü katipliğine merkezden derecesiyle Cemalettin Mazhar tayin edilmiştir (BCA: 030.11.01.88.24.13).

2.2. Elçilik Yılları 1934-1938

Tevfik Kamil Koperler'in İspanya'ya elçi olarak gönderildiği dönemde Türkiye ile İspanya'yı aynı paydada buluşturan pek çok iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Koperler henüz itimat mektubunu İspanya Cumhurbaşkanı'na sunmadan hemen hemen bir ay önce, 2 Haziran 1934'te İspanya ile Türkiye arasında bir yıl süreli ticaret ve tediye sözleşmesinin yürürlüğe girmesi kabul edilmiştir¹⁵ (BCA:

¹⁴ Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun kuruluşu ve faaliyetleri ile ilgili ayrıntılar ile için bkz. (Resmi Gazete, 1 Temmuz 1930: 9174; Çelebi, 2006)

¹⁵ 2 Haziran 1936 tarihli kararname ile tasdik edilen ve yürürlüğe giren Türkiye-İspanya ticaret ve tediye şartları hakkındaki mukaveleye ait gizli mektuba ilişik olan C

030.45.38.15.18.01.02). Koperler'in elçiliğinin ilk aylarında yaşanan isyanların da bir getirisi olarak İspanya'da ciddi bir hükümet bunalımı baş göstermiş, Samper kabinesi istifa etmiş (Hakimiyet-i Milliye, 02.10.1934; Heraldo De Madrid, 02.10.1934; El Sol, 02.10.1934) ve yerine daha önceden de hükümet kurmuş olan Lerroux tarafından bir kabine oluşturma çalışmaları başlamıştır (La Époque, 03.10.1934; El Liberal, 03.10.1934). Kısa süre içerisinde Lerroux, merkez sağ Radikal Cumhuriyetçi Partisi ile kabineyi oluşturmuş, fakat gerginlik daha da tırmanmıştır. 1936'da yaşanacak iç savaş öncesi faşizm giderek yükseliyor ve parlamenter rejim bir çıkmaza sürükleniyordu. Bu krizin peşi sıra İspanya'nın Asturias bölgesinde kanlı bir grev başlamıştır (Son Posta, 06.10.1934). Asturias, maden işçilerinin Asturias Komünü ilan ettikleri bölgedir. Hükümet bunalımının ardından burada maden işçileri genel greve gidip ayaklanmışlardır. Ayaklanma General Franco'nun komuta ettiği ordu tarafından kanlı müdahale ile bastırılır. 11 Ekim 1934 tarihinde asilerin üç koldan sarıldığı ve iki bin kişinin tevkif edildiği yolunda haberler Türk basınında da yer bulur. İspanya'da yaşanan hükümet krizi ve beraberinde yaşanan olaylar, basının aklına "İspanya'da diktatörlük mü geliyor?" sorusunu akıllara getiriyor. Karmaşanın sebebi olarak da Şef'in olmaması gösteriliyordu¹⁶ (Son Posta, 12.10.1934; Hakimiyet-i Milliye, 12.10.1934; Akşam, 12.10.1934).

İspanya'daki tüm karışıklıklar yavaş yavaş bir iç savaşa doğru ilerlerken Tefik Kamil Bey, ayrıntılı raporlarla İspanya'daki iç karışıklıkla ilgili Ankara'yı bilgilendiriyordu¹⁷. İspanya İç Savaşı öncesinde 12 Şubat 1935 tarihinde kaleme aldığı "İspanya'nın silahlarını artırmak için aldığı fevkalade tahsisata" dikkati çeken bir raporu Ankara'ya ulaştırmıştır. Tefik Kamil Koperler, "İspanya Hükümeti kara ve deniz kuvvetleri için ahiren hususi kanunlarla fevkalade tahsisat almıştır" sözleri ile başladığı raporuna; ordunun kara ve deniz teşkilatlarına yapılan harcamaları kalem kalem belirtip,

listesindeki Türkçe ve Fransızca metinlerin yazımındaki farklılık İcra Vekilleri Heyeti tarafından 18 Ekim 1934 tarihli bir kararname ile düzeltilmiştir. (BCA:030.48.70.18.18.01.02)

¹⁶ "İspanyol inkılabının bu muvaffakiyetsizliği neden ileri gelmektedir? Biz bunun sebebini her şeyden evvel İspanyol inkılabının başsız kalmış olmasında görüyoruz. Bir inkılap memleketinin millet meclisinde yirmiden fazla fırkanın mevcut olması, o kadar başın birbiriyle didişmekte olduğunu gösterir ki, bunun ifade ettiği mana başsızlıktan başka bir şey değildir. Fırkaların bu dağınıklığı esasen millet içinde henüz hakim bir ülkünün, büyük bir fikrin birleştirici rolünü oynamağa başlamadığına delalet eder." (Mesut, 1934)

¹⁷ Hariciye raporları üzerinden İspanya İç Savaşı ve öncesi döneminin ayrıntılı anlatımı için bkz. (Sertel, 2015:271-290)

İspanya hükümetinin son dönemde milli müdafaa kuvvetlerini arttırmaya önem verdiğini ve bütçe açığına rağmen bu uğurda büyük masraflar yaptığını belirtir. Koperler, memleketin herhangi bir taraftan saldırıya uğrama ihtimali olmadığını bu büyük masrafları yapmak için esaslı bir neden bulunmadığını ekler. Tevfik Kamil Bey'in bu silahlanmanın sebebi ile ilgili fikri "...*Bu fedakarlıkların sebebi olsa olsa beynelmilel silahlanma vaziyetinde ve Fransız-İtalyan anlaşmasından doğan son münakaşaların mihverini teşkil eden Akdeniz müvazene politikasile izah edilebileceği*" yönündedir (BCA: 030.10.00.236.593.12.3). Tevfik Kamil Bey, ilk raporunun peşi sıra 21 Şubat 1935 tarihinde yeni bir rapor daha yollar. Bu rapora konu olan husus da ilk rapordakine benzerdir. İlk raporda sözü geçen silahlanmaya ilave olarak İspanya Deniz Kuvvetleri'ne yeni takviyeler yapılmaktadır. Tevfik Kamil Bey deniz kuvvetlerine yapılan takviyeleri sekiz madde halinde sıralar. İspanya'nın büyük masraflara girerek yeni karargahlar kurması, üsler inşa etmesi dikkat çekicidir. Yapılan bu çalışmaların kullanılabilir hale gelmesi ile İspanya bahriyesinin Akdeniz'de ikinci derecede bir kuvvet halini alacağı öngörüsünde bulunur (BCA: 030.10.00.221.491.23).

Tevfik Kamil Koperler'in İspanya'da katıldığı çeşitli etkinlikler İspanyol basınında yer almıştır. Örneğin, 9 Mayıs 1935 tarihli gazetede Koperler'in Almanya'nın Madrid Elçisi ve eşi tarafından verilen yemek davetine katıldığı belirtilir. Koperler'in soyadı İspanyol basınında hatalı olarak "Koperoğlu" şeklinde verilmiştir (La Nacion, 09.05.1935).

İspanya'nın bu hareketli gündemi içerisinde Tevfik Kamil Koperler, İspanya ile Madrid'de yapılacak olan ticaret anlaşması görüşmelerine katılmak için görevlendirilmiştir. 24 Mayıs 1934 tarihinde akdedilen Ticaret ve Tediye şeraiti hakkındaki mukavelenin beşinci fıkrasındaki hükümler gereği yeni kurulan İspanya hükümeti tarafından feshedilerek Madrid'de iktisadi şartlara uygun yeni bir ticaret muahedesinin müzakere edilmesi istenmiştir. İspanya'nın bu müzakere talebinde Türkiye'yi temsilen Madrid Elçisi Tevfik Kamil ve Madrid Ticaret Mümessili Cahit Kerim görevlendirilmiştir (BCA: 030.18.01.02.53.21.20). Daha sonra çıkarılan bir kararname ile aynı müzakereye Türkofis Birinci Kısım Şefi Müşavir Necmettin Meto'nun da katılması onanmış; İspanya ile Türkiye arasındaki ticaret politikasını yakından takip eden ve bu sebeple Madrid'de yapılacak olan müzakerelere katılması uygun görülen Meto'ya salahiyyetname ve siyasi pasaport verilmesi kararlaştırılmıştır (BCA: 030.18.01.02.53.23.17). Müzakereler sırasında Tevfik Kamil'in Reis, İktisad Vekilliği Müsteşarı Faik Kurtoğlu'nun murahhas tayin edilmesi ve Türkiye'den

Madrid'e gidecek olan heyetin evrak ve harcamalarına dair resmi düzenlemelerin (BCA: 030.18.01.02.59.83.02) ve anlaşmayı imzalamak için Tevfik Kamil ve Faik Kurdoğlu'na salahiyet verilmesinin ardından (BCA: 030.18.01.02.61.01.03) anlaşma imzalanır. İspanya'yı Hariciye Nazırı M. Don Joaquin Urzais Cadaval temsil etmiştir.

Türkiye ile İspanya arasında 31 Aralık 1935 tarihinde Madrid'de imzalanan Ticaret Kliring Anlaşması 1 Ocak 1936'dan itibaren yürürlüğe girmiştir (BCA: 030.18.01.02.61.06.13). Yılın başında yürürlüğe giren anlaşmanın tasdikine dair kanun 28 Mayıs 1936'da kabul edilir ve 25 Mayıs 1936 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanır (Resmi Gazete, 25.05.1936). 18 maddelik anlaşma 1 Ocak 1936'tan itibaren yürürlüğe girecek ve iki sene yürürlükte kalacaktır. İki taraftan biri anlaşmayı, anlaşmanın bitiminden üç ay önce feshetmediği takdirde, anlaşma iki yıllık bir dönem daha yenilenmiş olacaktır. Yapılan bu ticaret anlaşması ile birlikte iki ülke arasındaki ticaret faaliyetlerinin canlı tutulması yolunda kararlar alınmış, vergilendirme noktasında da yine ortak çıkar gözetilmiştir. Anlaşma metninin sonuna A, B ve C adlı listeler eklenmiş ve bu listelerde yer alan malların gümrük rüsumları ile ilgili alınan kararlar belirlenmiştir¹⁸. Anlaşmada yer alan “*Türk menşeli tabii veya mamul müstahsallar İspanya'ya, Şibihcezire arazisine ve Balear, Kanarya, Melila, Ceuta adalarıyla İfni arazisi, İspanya Garbi sahrası, Riyo Dö Oro, İspanyol Ginesi, Fernando Poo, Annobon, Korisko, Elobeyes, vesaireye ve Fas'ın İspanyol himayesindeki muntukalarına ithallerinde en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinden mütevellit en mütenezzil rüsum ve tekaliften istifade edeceklerdir*” maddesi ile Türkiye İspanya'nın himayesindeki muntukalarda da anlaşma şartlarına uygun ticaret yapma hakkını elde ediyordu (Türkiye-İspanya Ticaret Antlaşması: 2). Her iki ülkenin birbirinden ithal edebileceği mahsulat ve yıllık kontenjanları gümrük tarife numaraları ile birlikte verilmiştir. İspanya'dan ithal edilecek mallar ve kontenjanları listesinde ağırlıklı olarak pamuklu mensucat ve teknik-yapı malzemeleri (beyaz çimento,

¹⁸ “*Madde 1 – İşbu Anlaşmaya bağlı (A) listesinde sayılan İspanya menşeli tabii veya mamul müstahsallar Türkiye'ye ithallerinde, en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinden mütevellit en mütenezzil rüsum ve tekaliften istifade edeceklerdir.*

Madde 2 – İşbu Anlaşmaya bağlı (B) listesinde sayılan İspanya menşeli tabii veya mamul müstahsallar, Türkiye'ye ithallerinde işbu listede tasrih edilmiş bulunan tenzilât yüzdelerinden istifade edeceklerdir.

Madde 3 – (A) listesinde zikredilmeyen İspanya menşeli tabii veya mamul bütün diğer müstahsallar, Türkiye'ye ithallerinde gümrüklenmeleri esnasındaki mer'i gümrük rüsumundan istifade edeceklerdir.” Türkiye- İspanya Ticaret Antlaşma (TİTA) metni için bkz. (<http://ua.mfa.gov.tr/>)

döşemelik tuğla, demir, külçe, kütük, demiryolu, ray, demir saç ve levhalar, tel vb...) görülürken, İspanya'ya Türkiye'den yıllık kontenjan sınırlaması ile gönderilecek olan Türk menşeli ürünler ise taze yumurta ve odundur (TİTA: 4). Ayrıca anlaşmaya ek olarak yapılan Kriling mukavelenamesinin de imzalanması ile iki devlet arasında hususi bir takas kararı da alınmıştır. Kriling Mukavelenamesi'nin amacı "iki ülke arasındaki ticari mübadeleleri kolaylaştırmak" olarak özetlenmiştir. 12 maddelik mukavelenamenin ilk maddesinde "iki memleket arasında ticari muamelelerden mütevellit alacakların tesviyesi kliring usulile ifa olunacaktır." ibaresi yer alır. Buna göre tesviye Türkiye'de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası; İspanya'da Banque Exterieur d'Espangne üzerinden gerçekleştirilmesi kararlaştırılır (TİKM: 2). İmza protokolünde "*Geçmiş güzel bir çerçeve dahilinde tasfiye etmek ve iki memleketin karşılıklı ticaretine rasyonel bir inkişaf kabiliyeti temin etmek*" amacı ile imzalandığı vurgulanan anlaşma ile hem dostluğun pekişmesi hem de iki ülkenin de ticari olarak fayda temin etmesi sağlanmıştır (Ulus, 7 Ocak 1936).

Anlaşmanın imzalanmasından sonra İspanya Hariciye Nezareti'nden gelen nota ile Türk ve İspanyol heyetleri arasında "nişan teatisi" yapılması teklif edilmiştir. Madrid'deki Türk Elçiliği'ne gelen İspanya Hariciye Nezareti Protokol Müdürü Mr.Travesidi, İspanyol protokolünde "cari ve mutad olan usule binaen kendileri için nişan istedikleri dokuz kişinin ismini"¹⁹ iletmış ve Türk tarafından da teklif beklidiklerini bildirmiştir. Tefik Kamil Koperler, bu teklif üzere Türkiye'de nişan ile karşılık verme geleneğinin olmadığını, gerektiği zaman birer hediye verildiğini izah etmiştir. Tefik Kamil, 15 Şubat 1936 tarihinde İktisat Vekili Celal Bayar'a hitaben yazdığı resmi yazıda, hediye verme geleneğini duyan İspanyol Protokol Müdürü'nün Romanya'nın Madrid Sefiri'ne İstanbul ziyareti sırasında hediye edilen kıymetli halıyı çok beğendiklerini ve bu halılardan hediye kabul edebileceklerini "latife" tarzında söylediğini bildirir ve Ankara'nın kararını sorar. Koperler, heyete halı ya da başka hediye verilmesinin hem İspanyol Hariciye Nezareti'nin bu konudaki müracaatını geri çevirmemek hem de imzalanan mukavelenin yarattığı ılımlı havayı

¹⁹ İspanyol Protokol Müdürü tarafından hediye verilmesi istenen dokuz isim belgede şöyle sıralanmıştır: 1-İspanya Hariciye Nazırı Mr. Urzaiz Y Cadaval. 2- Hariciye Müsteşarı Mr.Aguinaga (Orta Elçi). 3-Siyasiye ve Ticariye Müdür Mr. Aguilar (Orta Elçi). 4- Hey'eti Murahhasa Reisi, Ticaret Nezaretinde Müdür Mr. Meruendono. 5- Hariciye Protokol Müdürü Travesido. 6-Ticaret Nezaretinde Expasion Müdürü Mr. Cagigas. 7-Centro Official de Contaratacion de La Moneda Müdürü Mr. Huete. 8.Hariciye Nezareti'nde Başkatip Mr. De Valera. 9-Kativ. Mr. Perez Polo. (BCA: 030.10.00.219.477.17)

dağıtmamak adına olumlu olacağı fikrindedir. Yazının sonuna eklediği “Hariciye Nezareti’ne arzularını terviç etmekte olduğumuzun ihsası çok iyi tesir yapacağı” kanaati de bu fikrini destekler niteliktedir (BCA: 030.10.00.219.477.17). İktisat Vekili Celal Bayar’ın Başbakan İsmet İnönü’ye yazdığı İspanyol heyete hediye verilmesi konusundaki olumlu fikrini ileten yazısı, Türkiye ile İspanya arasında imzalanan anlaşmanın önemini özetlemesi açısından dikkat çekicidir. Celal Bayar yapılan anlaşmanın sağladığı katkıyı “İspanya ile uzun bir ihtilaf devresinden ve müteaddit inkıtalardan sonra imzalanan ve her suretle takip ettiğimiz politika esaslarına uygun olan son anlaşmalar her iki memleket ticari münasebetleri üzerinde olduğu kadar, yepyeni bir anlaşma havası vücude getirmek suretile, suret-i umumiyede bir dostluk ve hayırhahlık cereyanı tesis eylediği” sözleri ile özetlemiştir. İktisat Vekili Bayar, anlaşmaya bağlı mektuplarda sözü geçen pamuk ve tütün ticareti hakkındaki kazanımların ehemmiyeti üzerinde de durmuştur (BCA: 030.10.00.219.477.17).

1934-1938 yılları arasında Madrid Elçiliğini şüphesiz en meşgul eden husus İspanya’daki siyasi ortamın gerginliği ve 1936 yılında patlayan savaş olmuştur. Kısaca 17 Temmuz 1936’da başlayıp 1 Nisan 1939’da biten, İspanya’daki milliyetçiler ile cumhuriyetçileri karşı karşıya getiren iç savaş olarak tanımlanabilir. İspanya’da 1975 yılına kadar sürecek olan diktatörlüğün başlangıcı olan savaş, Fas’taki İspanya birliklerini kumanda eden General Francisco Franco’nun önderliğindeki milliyetçi güçlerin seçimle göreve gelen Cumhuriyetçi Halk Cephesi koalisyonuna karşı ayaklanmasıyla başlar. Ayaklanma üç yıl sürecek kanlı bir savaşa dönüşmüş ve 1939’da Milliyetçilerin dolayısıyla General Franco’nun galibiyeti ile sonuçlanmıştır (Sertel, 2015: 275). Savaşın en sıcak günlerine tanıklık eden Madrid Elçisi Tefik Kamil yaşananları raporlar halinde Ankara’ya bildirmiştir. Koperler’in raporlarına bakıldığında genel itibarıyla bazılarının sadece bilgi vermek için kaleme alındığı bazılarının ise uyarı içerdiği görülmektedir. Savaşın çıktığı ve İspanya’daki ortamın en karışık olduğu 1936 yılında Tefik Kamil tarafından Türkiye’ye gönderilen bilgi içeren raporların ilki 13 Mayıs 1936 tarihli bir yazıdır. Bu raporda İspanya’da yeni kurulan kabinenin isimleri ve mensubu oldukları Union Republicaine ve Gauche Republicaine partilerine mensup oldukları bilgisi yer almaktadır²⁰ (BCA: 030.10.00.236.593.13). Bu bilginin

²⁰ Yeni İspanya kabinesindeki isimler şunlardır: “Başvekil ve Harbiye Nazırı Casaros Quiroga, Bahriye Nazırı Don José Giral, Maliye Nazırı Don Enrique Remos, Dahiliye Nazırı Don Juan Molea, Maarif Nazırı Don Fransisco Barnes, Ziraat Nazırı Don Mariano Ruis Funca, Nafia Nazırı Don Antonio Velao Onate, Adliye Nazırı Don

iletmesini takip eden aylarda İspanya’da İç Savaş’ın başladığı görülür. Savaş tüm Avrupa’nın gündemindedir. Savaşın Avrupa barışını tehdit edecek boyuta ulaşma ihtimali üzerine Fransa bir teklifte bulunur. Fransa’nın teklifine göre İspanya’ya dışarıdan müdahale edilmemeli ve dışarıdan veya dolaylı yolla savaş malzemesi gönderilmemelidir. Türkiye bir kararname ile Fransa’nın teklifine olumlu cevap vermiştir. 1 Eylül 1936 tarihli kararnamede “...İspanya’daki çok istisnai vaziyetin tahtı tesirinde olacak kabul ettiğimiz bu teklifin ati için bir kaide ve emsal teşkil etmemesi” kaydı ile Fransız Sefareti’nin teklifi kabul edilmiştir. Buna göre “*İspanya’ya veya İspanya’ya tabi araziye ve Fas’taki İspanyol muntikasına Türkiye’den doğrudan doğruya veya bilvasıta ihraç, tekrar ihraç ve transit suretleriyle Türkiye’den her türlü esliha, mühimmat, levazımı harbiye ve hazır veya sökülmiş hava gemileri ve her türlü hap sefineleri gönderilmesi*” yasaklanmıştır (BCA: 030.18.01.02.68.73.02). Türkiye Avrupa’da gittikçe yükselen faşist akıma karşı da tavrını böylece ortaya koymuştur (Sertel, 2015: 280). Mülteciler konusunda ise yardımların esirgenmediği Madrid Elçisi Tevfik Kamil’in 16 Eylül 1936 tarihli mektubundan anlaşılmaktadır. İsmet İnönü’ye hitaben yazılan mektup İnönü’nün mültecilere verilmek üzere gönderdiği iki bin lira için teşekkür etmektedir. Mektupta geçen “iaşenin devam imkanını” sağlama tabirinden de yapılan yardımların devamlı olduğu anlaşılmaktadır (BCA: 030.10.00.129.926.14).

İspanya’daki Türk temsilciliklerinden savaşa dair raporlar, telgraflar alınan tedbir kararlarının ardından da gelmeye devam etmektedir. Tevfik Kamil Koperler tarafından 9 Ekim 1936’da yazılan raporda Bask bölgesinde muhtar bir idarenin kurulduğu bilgisi yer alır. Savaşın olumsuz bir havaya girdiğini ve Madrid’in düşmesi ile savaşın bitmesinin beklendiği belirtilir. Hükümet kanunlar çerçevesinde bölge halkının oyları ile Corteslerde kabul edilerek, Bask vilayetlerinde muhtar bir idare kurulmasını onaylamıştır. Hükümet sosyalist, laik ve komünistlerden oluşmasına ve Bask bölgesinin dini taassubuna karşın hükümet cephesinde yer almışlardır. Bunun sebebinin Tevfik Kamil raporunda “...*Katolikliğe fazla bağlılık hususunda asilerle birleşmekte oldukları halde askerlerin İspanya’nın birliği namına her türlü muhtariyet taleplerini şiddetle ezmekte olmalarıdır.*” sözleri ile açıklar. Vittoria Piskoposunun askerler tarafından hapsedilmiş olmasını aradaki ihtilafın şiddetini göstermesi bakımından örnek olarak verir. Raporda Bilbao’da yapılan halkoylaması ile Bask hükümeti oluşturulduğu,

Manuel Blasco Garzon, Münakalat Nazırı Don Bernardo Giner, Sanayi ve Ticaret Bakanı Don Placido Alvarez Bulla, Mesai ve Sihat Nazırı Don Bluhi Vallesca (BCA: 030.10.00.236.593.13)

ancak buna mukabil asilerin de bir karar çıkararak Guipozkoa, Alava ve Vizcaya vilayetlerini Navara eyaletine ilhak edildiğini ilan etmişlerdir. Koperler raporun sonunda durumu “*bu üç vilayetin ikisi asilerde, yalnız biri muhtariyetçiler elindedir ve onun da merkezi halen muhasara altındadır*” şeklinde özetler ve “*Askeri vaziyette Hükümetçiler lehine bir tebeddül olmayacak olursa ki bunu ümit ettirecek ortada maalesef hiçbir şey yoktur. Bask muhtariyetinin yerleşmeye vakit kalmadan söndürüleceği ve ondan sonra sıra Katalonya'ya geleceği şüphesizdir*” yorumunda bulunur (BCA: 030.10.00.236.593.16).

Tefik Kamil Koperler'in 24 Ekim 1936 tarihinde Ankara'ya gönderdiği telgrafta İspanya Cumhurbaşkanının 19 Ekim 1936 tarihinde Madrid'i terk ederek Barselona'ya gittiğini ve diğer bakanların da aileleri ile birlikte birer birer Madrid'den uzaklaştıkları bilgisini iletmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.17). Aynı bilgi 27 Ekim 1936 tarihli Barselona Konsolosluğu tarafından verilen bilgi ile teyit edilmiştir. Konsolosluktan gelen yazıda bu kez İspanya Cumhurbaşkanı'nın Barselona'ya ulaştığı belirtilerek, bu yer değişikliğinin Madrid'deki durumun anlaşılması açısından önemli bir örnek olduğu; sadece Madrid'de değil diğer cephelerde de durumun hükümetçilerin aleyhine geliştiği, Madrid hükümetinin değişmesinin aşikar olduğu ve anarşistleri de aralarına alarak yeni hükümetçilerin mücadeleyi takviye edeceklerinin anlaşıldığı aktarılır (BCA: 030.10.00.236.593.19). Bu bilgi de olduğu gibi Barselona Konsolosluğundan gelen bilgiler de savaşın gidişatı ile ilgili detayları Ankara'ya ulaştırmaktadır. Bu minvalde bir başka örnek Barselona Konsolosluğundan Katalonya Hükümetçilerinin vaziyeti ile ilgili 12 Kasım 1936 tarihli rapordur. Oldukça detaylı kaleme alınan raporda öncelikle Barselona'nın genel durumu aktarılmış, burada kurulan hükümete dair detaylı bilgi verilmiştir. Konsolos kumanda birliği kurmaları halinde kazanma şanslarının olduğuna dair temkinli yorumlarını da rapora eklemiştir (BCA: 030.10.00.236.593.14).

Kasım 1936'nın son günlerinde Tefik Kamil Bey, savaşın gidişatına dair bir rapor daha yazmıştır. Konu İspanya'daki asilerin Almanya ve İtalya tarafından tanınmaları üzerine Hükümetçilerin neşrettikleri bir beyanname dir. Madrid Hükümeti asilerin oluşturduğu Burgos komitesinin Almanya ve İtalya tarafından tanınmasının üzerine her iki memleketle olan ilişkileri kesmeye karar vermiş önce iki ülkenin Alicante'de bulunan sefaret heyetlerinin çekilmelerini talep etmiş, Madrid'deki sefaret binalarına girip içindeki temsilciler tutulmuştur. Hükümet tarafından neşredilen beyannamedeki sözleri Tefik Kamil Koperler şu sözlerle aktarmaktadır:

“Hükümet Burgos komitesinin zikrolunan iki devletçe tasdiki üzerine bir beyanname neşretmiştir: Bunda Franco'nun Madrid duvarları önündeki muvaffakiyetsizliği hatırlatıldıktan sonra Cemiyet-i Akvam “mütecaviz” ilan edilmiş olan İtalya'nın Habeş İmparatorluğu'na Balear İmparatorluğu'nu da eklemek hevesinde bulunduğundan, Almanya'nın beynelmilel taahhüdlere ihlalde (usta) hükmüne girdiğinden Fas askerlerini asilerin İspanya'ya istila için kullanmalarına Fas'ta İspanya'yla beraber himaye hakkı icra eden memleketin itiraz etmemiş olmasından bahsedilmekte, şimdi teslimatını mükemmelleştiren ve Rusya ile birlikte Avrupa'nın faşizm boyunduruğu altına girmesine razı olmak istemeyen bütün hür insanların yardımına dayanan Hükümetin memleketin her bir parçasını ayaklandırarak zaferi kazanacağı bildirilmektedir”(BCA: 030.10.00.236.593.24).

Tevfik Kamil Bey, Madrid Hükümeti'nin Valensiya'ya naklinden sonra oradaki parlamento açılışında Başvekil ve Hariciye Nazırı'nın irad ettikleri nutukları ve Madrid'deki Finlandiya Sefareti'nde mültecilere tahsis olunmuş bulunan binadan milisler tarafından mültecilerin kaçırılması olayı üzerine diğer sefaretlerde böyle olayların yaşanmaması için Elçiler Heyeti tarafından bir toplantı yapıldığı ve bu toplantıda Finlandiya Sefareti'ne yapılan bu saldırının Hariciye Nezareti üzerinden protesto edilmesine dair iki raporu Ankara'ya iletir. 5 Aralık 1936 tarihli raporun ilkinde İspanyol Başvekil'in beyanatındaki “harb-i umumi” ile ilgili sözlerine dikkat çeken Koperler konuşmanın “Hiç kimse cihan harbini bizim kadar yakın görmemiştir, bu harb patlamak üzeredir (...) *Korkunç bir cihan harbinin patlamak üzere olduğunu gördüğümüzden ki Cemiyet-i Akvam ve sulha karşı vazifemizi ciddiye aldık. Sulhu tehdit eden tehlike için bir defa daha nazarı dikkati celb ve kendimizi mesuliyetten tebriye maksadile Cenevre'ye gideceğiz*” sözlerinin altını çizerek vurgulamıştır. Birbirine ilişik iki raporun ikincisinde ise Finlandiya sefareti namına kullanılan ve mültecilere tahsis edilen binaya milis güçleri tarafından girilmiş ve içerideki siyasi mülteciler götürülmüştür. Bu durumun bir başka sefaretin başına gelebileceği düşüncesi ile toplanan Elçiler Heyeti konunun Hariciye Nezareti nezdinde protesto edilmesine, protesto metninin mahalli hükümete ve basına iletilmesine karar verilmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.28).

1937 yılının ilk raporu İspanya'daki zabıta kuvvetlerinde yaşanan değişikliğe ilişkindir. Önceden şehir haricinde asayiş muhafaza eden Guardia Civil ve Cumhuriyet idaresi ile birlikte oluşturulan Guardia Asalto (hücum muhafızları) bulunurken; çıkan isyanlar sonucunda hükümet Guardia Civil'i lağvederek ismini değiştirmiştir. Teşkilatın yeni adı Guardia Nacional Republicana adını vermiştir. Ancak tam olarak fayda sağlanamadığı düşüncesi ile heyet

lağvedilip tek bir zabıta kuvveti kurulmasına karar verilir. 28 Aralık 1936 tarihinde çıkarılan bir kararname ile heyetin oluşturulacağı üyelerin sayısı ve bağlı oldukları kurumlar belirlenir. İtalyanların zabıta kuvvetlerine benzeyen eski kuvvetlerin kaldırıldığı yerine yenilerinin oluşturulduğu bilgisi Tevfik Kamil Bey tarafından raporun sonunda hususiyetle bildirilmiştir (BCA: 030.10.00.236.593.33).

Türkiye, İspanya'da savaşın devam etmesi nedeni ile 1937 yılında bazı kararlar almıştır. Amaç İspanya'daki savaşa karşı sürdürülen karışmazlık politikasını devam ettirmektir. Bu amaçla sulhu koruma amaçlı İspanya'ya gönüllü asker gönderilmesine engel olmak için birtakım kararlar alınmıştır. “İspanya’da cereyan etmekte olan muharebeye ne bir tarafa ne de diğer tarafa yardım etmek üzere vatandaşlarımızın iştiraki caiz olmayacağı gibi Türkiye’de gerek yerli gerekse yabancıların bu maksadla asker yazmaları” da yasaklanmıştır (BCA: 030.18.01.02.72.14.10). Savaş sebebi ile alınan bir başka karar da 1935 yılında imzalanan Ticaret ve Kriling Anlaşması'na “tamamen riayet edilmediği” sebebi ile anlaşmanın feshidir. Hariciye Vekilliği, İktisat Vekilliği'nden aldığı muvafakat ile 30 Eylül 1937 tarihinde söz konusu anlaşmayı feshetmiştir (BCA: 030.18.01.02.79.83.2).

İki ülke arasındaki ilişkileri sıkıntıya sokan gelişmelerden biri de mülteciler meselesidir. Madrid'in Monte Esqunza bölgesindeki bir binanın Frankist sahibi tarafından 19 Temmuz 1936'da Türk Elçiliği'ne devredilmesi ve ayrıca bir binanın daha aynı şekilde devri, sonrasında da bu binalara içinde çocukların da bulunduğu 700 civarında Franco yanlısının yerleştirilmesi ilişkileri gerginleştirmiştir. Sorunun kaynağı olarak Madrid'deki Cumhuriyet Hükümeti'nin Valensiya'ya taşınması sonrasında şehrin asi grupların denetimine bırakılması gösterilmektedir. Bu durum Türk elçiliğine karşı olan tehditleri arttırmıştır. Koperler, Cumhuriyet Hükümetine protesto notaları göndermesine rağmen İspanyol hükümet bu durumu ciddiye almamıştır. Artan baskılar nedeni ile mültecilerin ve Türk elçiliğinin durumu 1937 yılının Şubat ayındaki Milletler Cemiyeti toplantısında Tevfik Rüştü Aras ve İspanya Dışişleri Bakanı arasında yapılan görüşmeler sonucunda mültecilerin savaş bitimine kadar Türkiye'de kalması için mültecilerin Türkiye'ye getirilmesine karar verilmiştir. Mayıs 1937'de Türkiye'ye gelmek için Türkiye'den gönderilen gemi ile İspanya'dan ayrılan mülteciler İtalya'da gemiden kaçmışlardır. İspanya'daki Türk elçilik binasında kalan 79 Frankist subay da 1938 yılında yapılan bir baskın ile kaçırılmışlardır. Yaşanan bu durum karşısında Türkiye elçisi Tevfik Kamil Koperler'i geri çekmiş, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler maslahatgüzar seviyesine düşürülmüştür (Aladağ, 2011: 75-76; Birlik, 2016: 136-137; Cumhuriyet, 17.02.1938).

Sonuç

Tevfik Kamil Koperler, Atatürk döneminin en önemli diplomatlarından biri olarak Türk diplomasi tarihindeki yerini almıştır. Lozan Barış Konferansı'ndaki çalışmalarında, akademik faaliyetlerinde, Hariciye Vekaleti'nin pek çok kademesinde aldığı görevlerde gösterdiği başarı Koperler'in bu yerinin perçinlenmesindeki en önemli unsurlardır. Koperler, Madrid Elçiliği döneminde tutarlı ve temkinli adımları ile dönemin hassas sürecini Ankara'ya duyurmakta ve temsil etmekte başarılı bir sınav vermiştir.

Koperler'in 1934 yılında başlayan Madrid Elçiliği döneminde; Türkiye ile İspanya arasındaki diplomatik ilişkiler savaş öncesi dönemde iktisadi alışverişlerle oldukça hareketli ve dostane bir rayda ilerlemiş, savaş sırasında ise "karışmazlık prensibi" çerçevesinde yürütülmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyetçilerin savaştaki başarısız pozisyonuna rağmen yasal İspanya Hükümeti olarak Cumhuriyetçileri tanımış ve diğerlerini tüm resmi raporlarda "asiler" olarak sıfatlandırmıştır. Türkiye'nin savaşa karşı takındığı resmi tutum Koperler tarafından kaleme alınan raporlarda da kendini göstermiştir. Raporlarda, İspanya'daki Cumhuriyetçiler için "hükümet" Milliyetçiler için ise "asiler" sıfatlarının kullanılması; her iki taraf ile ilgili detaylı bilgilerin titizlikle raporlanması, bunların sonucunda alınan kararlar elçiliğin dönemin şartları içinde Türkiye'nin tutumunu hem İspanya'da yansıtmak hem de oradaki şartları buraya aktarmak konusundaki becerisini göstermektedir.

Kaynakça

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Resmi Gazete
Tevfik Kamil Bey Koperler'e Ait TBMM Tercüme-i Hal Varakası I / II / III, TBMM Arşivi.
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 11. İçtima, 28. Cilt, (01.12.1926).
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 16. İçtima, 28. Cilt, (18.12.1926).
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, II. Dönem, 69. İçtima, 32. Cilt, (19.05.1927).
Türkiye - İspanya Ticaret Antlaşması. 25 Mayıs 1936. (<http://ua.mfa.gov.tr>; Erişim Tarihi: 10.12.2020)
Türkiye - İspanya Kliring Mukavelesnamesi. 25 Mayıs 1936. (<http://ua.mfa.gov.tr>; Erişim Tarihi: 10.12.2020)
Aladağ, S. (2011). *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Aybay, R. (1980). *Kadının Uyraklığı Üzerinde Evlenmenin Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
Babaoğlu, R. (2020). *Mekteb-i Mülkiye (1859-1960)*. Ankara: TTK.
Balyemez, M. (2020). Kıbrıs Türk Toplumunun Devletleşme Sürecinde Mülkiye'nin Etkisi (İsmail Bozkurt'un Deneyimleriyle). *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(28), 710-725.
Bengi, H. (2012). Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, 299-341.
Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul.
Birlik, G.K. (2016). İspanya İç Savaşında (1936-1939) Türkiye'nin Dış Politikası. *CTAD*, 12(24), 122-155.
Çelebi, E. (2006). Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübadele Komisyonu ve Faaliyetleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 107-120.
Dönmez, A. (2008). Karşılıklı Diplomasiye Geçiş Sürecinde Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Avrupa'da Yeniden Tesisi 1832-1841. *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan*, Ankara.
Erozan, B. (2014). Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Disiplininin Uzak Tarihi: Hukuk-ı Düvel (1859-1945). *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 53-80.

- Güz, N.-Şahin, M. (2017). Atatürk'ün Kurduğu Anadolu Ajansının Şirketleşmesi. *Atatürk Haftası Armağanı Dergisi*, 44, 27-41.
- Harris, G. (2010). *Atatürk's Diplomats- Their Brief Biographies*. İstanbul.
- <http://madrid.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2020).
- Işıksele, G. (2010). II. Selim'den III. Selim'e Osmanlı Diplomasisi: Birkaç Saptama. Seyfi Kenan (Ed.) *Nizam-ı Kadim'den Nizam-ı Cedid'e III. Selim ve Dönemi* (315-338). İstanbul.
- Kantar, B. (1950). Ankara Hukuk Fakültesinin Geçmiş 25 Yılı 1925-1950. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(3-4), 1-6.
- Kutlu, M. N. (2004). Osmanlı'dan Cumhuriyete Uzanan Kuşağın Şair Diplomatı: Yahya Kemal ve Eserlerinde İspanya. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi*, 15, 289-308.
- Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara.
- Menchinger, E. L. (2010). The Sefaretname Of Ahmet Vasıf Efendi To Spain. *History Studies*, 2(3), 351-367.
- Mesut, Z. (12.10.1934). Şefsiz Olmaz. *Hakimiyet-i Milliye*.
- Mumcu, A. (1977). *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1977)*. Ankara.
- Olgun, K.-Eraslan, C. (2015). 1876'dan 1950'ye İstanbul'un Seçim Tarihi. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi III*, (328-345). İstanbul.
- Öksüz, M. (1998). *Türk İspanyol İlişkileri Çerçevesinde Ahmed Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği (1787-1788)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Özcan, N. (1996). Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçilik ve Diğer Resmi Vazifeleri. *Bilig*, 1/Bahar, 31-38.
- Sertel, S. (2015). Türk Hariciye Raporlarına Göre İspanya İç Savaşı (1936-1939). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(57), 271-290.
- Şimşir, B. (1996). *Bizim Diplomatlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Şimşir, B. (2001). *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*. C.III, Ankara: TTK.
- Şimşir, B. (2006). Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzylında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22 (64-64-66), 15-91.
- Şimşir, B. (2007). Şair Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçiliği ve Büyükelçiliği. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23 (67-68-69), 11-88.
- TBMM Albümü 1920-2010*, 4.Cilt (1960-1983). (2010). Ankara.

- Unat, F. R. (2008). *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ.H. (t.y.). *Büyük Osmanlı Tarihi*. C.V, Ankara: TTK.
- Yalçınkaya, M. A. (2002). III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası. *Türkler*, C. XII, (629-659), Ankara.
- Yalçınkaya, M. A. (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). *Türkler*, C. XII, (479-511), Ankara.
- Yalçınkaya, M. A. (2003). Kuruluştan Tanzimat'a Osmanlı Diplomasi Tarihi Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, 1/2, (423-489), İstanbul.

ABC Sevilla
Akşam
Cumhuriyet
El Liberal
El Sol
Hakimiyet-i Milliye
La Época
La Nacion
Son Posta
Ulus